

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti Ankara

Edebiyatımızın Ankara’sı...

Hititlerden günümüze yaklaşık üç bin yıldır çeşitli uygarlıklara (Hititler, Frigler, Galatlar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar ve nihayet Cumhuriyet Türkiye’si) ev sahipliği yapmış olan Ankara’nın edebiyatımızdaki görünürlüğü büyük ölçüde kurtuluş savaşı günleri ile başlar. O günlerde orta halli bir Anadolu kasabası görünümündeki Ankara, “Anadolu devrimi”nin karargâhı olması dolayısıyla, hemen her alanda adeta yeni baştan kurulmaya başlanmıştır. Kurtuluş savaşının başarıyla Ankara’nın Cumhuriyet’in başkenti olması ile birlikte, büyük bir coşku, arzu ve inanmışlıkla, hem eylem hem de söylem temelinde “bozkırda, yoktan var edilen bir başkent” inşa ediliyordu. Aslında Ankara, bu coşkuyu geçmişte Selçukluların bölünmesi üzerine kurulan Ankara Ahi Cumhuriyeti günlerinde de yaşamıştı. 1290-1354 yılları arasında, devletler için kısa sayılabilecek 64 yıllık ömründe, Ankara Ahi Cumhuriyeti’nde de Ankara, belki de 1920’lerin Ankara’sı gibi, benzer bir coşkuyla yeni baştan kuruluyordu. Keşke o günlerin Ankara’sı da olanca renkliliğiyle edebiyatımızda görünür olsa!

Dünyanın belli başlı kentleri olanca zenginliğiyle, tarihsel perspektifiyle, coğrafi ve folklorik özellikleriyle edebiyata konu edilirken, üç bin yıllık geçmişi olan Ankara’nın edebi anlamda yaklaşık olarak yalnızca son yüz yılıyla görünür olması ilginçtir. 1920’lerden bugüne pek çok şaire, hikâyeciye, romancıya ev sahipliği yapmış olmasına karşın adı Ankara’yla özdeşleşmiş edebiyatçımız neredeyse yok gibidir. Söz gelimi Victor Hugo’suz, Balzac’sız bir Paris düşünülemez. Benzer biçimde, James Joyce’suz bir Dublin, Dostoyevski’siz bir Petersburg, Paul Auster’sız bir New York, Charles Dickens’sız bir Londra, Yaşar Kemal’siz bir Çukurova, Ahmet Hamdi Tanpınar’sız bir İstanbul, Cevat Şakir’siz (Halikarnas Balıkcısı) bir Bodrum düşünülemez. Başka kentlerle özdeşleşmiş şair ve romancıardan da söz edilebilir elbette. Söz Ankara’ya gelince, yazdıklarıyla, yaşadıklarıyla Ankara ile özdeşleşmiş edebiyatçılarımızı telaffuz etmekte doğrusu zorlanıyorum. Hiç kuşkusuz son yüzyılda pek çok değerli şairimiz, yazarımız Ankara’dan gelip geçmiş; kimileri bir ömür boyu bu kenti mekân tutmuş, kimileri yaşamlarının belirli dönemlerinde Ankara’da bulunmuş, kimileri hiç Ankara’da yaşamamış, kimileri de mecburiyetten, iş gücü gereği Ankara’ya uğrak vermiş; şiirlerinde, hikâyelerinde, romanlarında, oyunlarında Ankara’yı konu edinmiş, buram buram Ankara kokan eserler vermiştir.

Tarihin belirli bir döneminde yoktan var edilen, yeni baştan kurulan kentlerin ortak bir kaderi vardır: Şairler, yazarlar, sanatçılar için Ankara dâhil böylesi kentler, mekân tutmaktan ziyade genellikle bir dönem için “uğrak verilen” kentlerdir. Yahya Kemal’in ünlü anekdotu (“Ankara’nın en çok nesini beğenirsiniz?” sorusuna verdiği “İstanbul’a dönüşünü” yanıtı) hâlâ hatırlardadır. Böylesi kentler kimseye dar gelmez, herkese yer bulunur; bu kentlerin içtenlikle, olanca sıcaklığıyla herkese kucak açtığı doğrudur, ama yine de son tahlilde yeniden inşa edilen böylesi kentlerde genellikle ev sahibi olunmaz, olsa olsa bu kentlere misafir olunur! Belki de bu yüzden, eserleriyle görünür kılsalar da, Ankara dâhil bu gibi kentlerle özdeşleşen yazarlara, sanatçılara rastlamak pek mümkün olmaz. Elbette istisnaları vardır.

Kentler ve romanlar: Romanlarda Ankara

En eski söz sanatı olan şiiri bir kenara bırakacak olursak, roman sanatı, günümüzde kentlerin, bu kentler odağında akıp geçen hayatların çok zamanlı, çok katmanlı anlatımına olanak veren, bu özellikleriyle bir anlamda kentlerin ruhunu temsil eden güçlü bir edebiyat sanatıdır. Köklü, kadim şehirler bir yana, büyük ölçüde, endüstri devriminin bir sonucu olarak deniz kenarlarında, nehir kıyılarında, bereketli topraklarda hızla serpilip gelişen

kentler, bugün artık romanlarda olayların geçtiği mekânlar olmanın ötesinde, başlı başına birer “roman karakteri” olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman sanatının gelişip yetkinleşmesiyle birlikte kentlerle özdeşleşmiş romancıların ortaya çıkması rastlantı değildir. Bu durum kentlerin ve bir anlatı sanatı olarak romanın ruhuna son derece uygundur.

Ankara'nın bir anlatı sanatı olarak romanlarda görünür olması kurtuluş savaşı günlerine rastlar. O günlerde ve daha sonraları günümüze değin yazılan romanlarda kurtuluş savaşı günlerinin Ankara'sı çeşitli yönleriyle pek çok kez ele alınmıştır. Önce, Cumhuriyet devrimi ile sonuçlanacak kurtuluş savaşının “ateşten günler”i, sonrasında “yoktan var edilen bir başkent”in adım adım gelişip serpilişi, birbiri ardına yapılan devrimlerin güncelik yaşamı değiştirip dönüştürme gücü, Cumhuriyet'in 10. Yıl coşkusu vb. çoğunlukla “dönem romanı” anlayışı çerçevesinde, mekânlar, insanlar, olaylar ve gündelik yaşam odağında, kimi zaman belgesel roman, kimi zaman tarihi roman, kimi zaman yarı belgesel yarı kurmaca, kimi zaman da kurmaca olarak anlatılagelmiştir. Bu kapsamda, Ankara odağında yazılıp edebiyatımıza kazandırılmış romanlar arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara'sı* (1934), Atilla İlhan'ın *Allah'ın Süngüleri “Reis Paşa”* (2004) ile *Gazi Paşa* (2006) adlı romanları, Turgut Özakman'ın *Şu Çılgın Türkler* (2005) ve *Cumhuriyet-Türk Mucizesi I-II* (2009 ve 2010) adlı romanları sayılabilir.

II. Dünya Savaşının sona erip, yok yoksulluk içerisinde geçen o bitmek tükenmek bilmeyen zor yılların ardından çok partili hayata geçişle birlikte tüm Avrupa'da olduğu gibi ülkemizde de hayat artık normale dönüyordu. 1950'de iktidarın el değiştirip ülkenin hızla batıya (daha doğrusu NATO savunma konsepti çerçevesinde Amerikan hayat tarzına) açılmasının doğal (daha doğrusu kaçınılmaz) sonuçlarından birisi hiç kuşkusuz Ankara'nın geleneksel bürokratik yaşam tarzını değiştirip dönüşmesi oldu. Ankara'da artık “yeni bir hayat tarzı” beliriyor, bu yeni hayat tarzına uygun mekânlar tasarlanıyordu. Kentin ağırlık merkezi, Ulus'tan Yenışehir'e, Kızılay'a, oradan da Kavaklıdere ve Çankaya'ya kaydı (daha doğrusu taşındı). Bir anlamda Ankara, çok yakın geçmişindeki “yeni”nin üzerine bir kez daha yeni baştan/yeniden kuruluyordu. Buna bir anlamda “temize çekmek” de denilebilir. “Yeni hayat tarzı”nın gereği olarak Ankara'da birbiri ardına hızla gündelik hayatımıza giren yeni mekânlar, yeni alışkanlıklar öylesine baş döndürücüydü ki bu hengâmede Ulus'un gözden düşüp bakımsızlaşması, bir yandan sıradanlaşıp kalabalıklaşması, bir yandan da adeta kaderine terk edilmesi hiç kuşkusuz o günlerin “yeni dünya düzeni”nin bir sonucuydu.

Ankara'da bu yeni hayat tarzının, mekânlarıyla, beraberinde getirdiği alışkanlıklarıyla, karakterleriyle roman sanatına yansması 1960'lı yıllardan beri gelişerek sürdü. Ayrıca, öncesi ve sonrasıyla, “12 Mart” (1971) ve “12 Eylül” (1980) odağında kurgulanan “dönem romanları” da bu kapsamda ele alınabilir.

Ankara'nın ekseninin Ulus'tan Yenışehir'e kayışının “devrilen/devrilecek olan bir kavak ağacı” benzetmesi üzerinden anlatıldığı Sevgi Soysal'ın unutulmaz romanı *Yenışehir'de Bir Öğle Vakti* (1973), Profesör Salih Bey'in oturduğu apartmanın bahçesindeki kavak ağacının “*sanki büyük bir gürlütiyle devrilecekmişçesine sallanması*” ile açılır, “*çürük kökleri üstünde fazla duramayan kavak, öz suyunu tümüyle tüketmiş gövdesini bir sağa bir sola salladı, sonra büyük bir çitirtıyla, ama o andaki bir kimsenin artık hiçbir şeyi değiştiremeyeceği andaki hızıyla Mevlüt'ün üstüne devrilmesi*” ile son bulur.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaş'lı ile Kiracıları* (1934) adlı romanı erken dönemde yazılmış olmasına karşın kişisel hayatların kaygıları, umutları odağında bir dönemin güncelik yaşamını dönemine göre yenilikçi bir yaklaşım ve anlatımla konu edinmesi bakımından burada sözü edilmesi gereken romanlardan birisidir. Romanda çeşitli nedenlerle doğrudan Ankara'dan söz edilmez ama okuyucular anlatılan kentin Ankara olduğunu pekâla bilir.

Adalet Ağaoğlu'nun özellikle *Bir Düşün Gecesi* (1979) ile günümüzün başarılı romancılarından Barış Bıçakçı'nın hemen tüm romanları da (*Bizim Büyük Çaresizliğimiz,*

Baharda Yine Geliriz, Bir Süre Yere Paralel Gittikten Sonra, Sinek Isırıklarının Müellifi)
Ankara odaklı romanlar arasında dikkat çeken romanlar arasındadır.

Şairlerin Ankara'sı

Ankara'da yaşamış ya da yolu bir şekilde Ankara'ya düşmüş olup da Ankara üzerine şiir yazmamış şair var mıdır bilmiyorum. Sanırım yoktur. Ankara bir anlamda şiirlerle, marşlarla güzelleşmiş bir başkenttir. Ankara üzerine yazılmış onca güzel şiir bunun tanığıdır.

Aka Gündüz o güzelim *Ankara Marşı*'ni yazarken, aslında, bir ulusun, yoktan var ettiği, kendi kurup yüceltmeye çalıştığı başkentine duyduğu güvenin coşkusu dile getiriyordu. Halil Bedii Yönetken'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında bestelediği bu güzelim marş bugün de aynı coşkuyla dillerde, gönüllerdedir:

*Ankara, Ankara güzel Ankara,
Seni görmek ister her bahtı kara.
Senden yardım umar her düşen dara
Yetersin onlara güzel Ankara.*

Ankara'nın vefalı şairlerinden Cemal Süreya, "*Oteller Hanlar Hamamlar için Sürekli Şiir*"inde Ankara'ya "*Ankara Ankara/Ey iyi kalpli üvey Ana!*" diye seslenir. Cemal Süreya'nın bu şiiri, Ankara'yı mekân tutmuş "şairlerin ayak izleri"ni gösteren eşsiz bir "dönem şiiri"dir. O güzelim şiirde şairler Ankara'nın nerelerini sevmişlerse oralarda kendi hallerince arz-ı endam etmişlerdir.

Yakup Kadri Ankara romanında Solfasol köyünün "halis Solfasol suyu" diye dillere destan olmuş berrak, içimi hoş, tertemiz suyunu anlatmasının üzerinden epeyce yıl geçtikten, Solfasol köy olmaktan çıkıp şehre eklemlemeye (yoksa "ulanmaya" mı demeliyim?) çalışan bir gecekondu olduktan sonra günümüz şairi mimar Ali Cengizkan "Solfasol Otobüsü" adlı şiirinde şu dizeleri yazar:

*"Solfasol otobüsüne binelim sıkışıktır
Bu otobüs en kalabalık, en coşkunu,
Yollarda hemen hergün kaza,
Ama olsun, biz yine ona binelim."*

Sonra, Ankara gecekondualarında yitirilen umutsuz bir aşkın geleceğini hayal eder şair o otobüste:

*"Hadi gel, bir kere daha deneyelim,
Mutluluk hakkını kaptırma başkasına.
Solfasol otobüsüne binelim sıkışıktır,
Yakın olmanı istiyorum bana.
Asu gel, bir kere daha deneyelim."*

Şairlerin birbirine dost olduğu Ankara'da bu dostluğu Adana'dan kopup Ankara'ya yerleşen, yerleşmekle kalmayıp Ankaralı olan bir şairin, Hüseyin Ferhad'ın anlatması ilginçtir. Şairin, Ankaralı şairlerin dostluğunu anlattığı "*Geceyarısı Sularında*" adlı şiirindeki şu dizeler "arkadaş hatırı"na yazılmış güzelim dizeler arasında çoktan yerini almıştır:

*"Hamamönü paslanıyor, Yenişehir, Tandoğan
Şakaklarıma kar yağıyor usuldan
gençliğim ve gençlik arkadaşlarım ivmeyle yaşlanıyor:
Duran Er, Ahmet Erhan, Adnan Azar, Yaşar Miraç,
Neşe Yaşın, Haydar Ergülen, Ali Cengizkan*

*Ağzımda yanık çayır kokusu,
Saçlarım yüzüme dökülüyor,
gözlerimi çırmalıyor 'gaflet' uykusu;
ben iyi bir kaptan değildim zaten, teknem battı, kayboldum
geceyarısı sularında."*

Behçet Necatigil'in deyimiyle "şiiimizin uç beyi" İlhan Berk'in "Çıkrıkçılar Yokuşu" şiiri Ankara'nın geleneksel el sanatlarına, sokaklarda, çarşılarda kendini görünür kılan naif insan ilişkilerine sunulmuş güzel bir armağan gibidir. Şu duygu ve imge yüklü dizeler o şiiirden:

*"Üç kez yokuşu indim çıktım boncuklar aldım
Kocaman kırmızı ağzın ki hiç bitmiyordu*

*Akşama doğru bir aşçı dükkânına girdim
Sana benzeyen incecik atlar geçiyordu*

*Sonra birdenbire büyük bir sessizlik oldu
Bu dünyadan İlhan Berk geçti dedim yürüdüm."*

Bir de Cahit Külebi'nin "Cebeci Köprüsü" şiiri var. Bir şairin bir dönemin Ankara'sına düştüğü kayıt gibidir o güzelim şiiir:

*Cebeci köprüsünün üstü
Karınca yuvasına benziyor.
Hamallar, körler, topallar
Oturmuş nasibini bekliyor.*

*Cebeci köprüsü yüksek,
Altından tren geçiyor.
Ya benim aklımdan geçenler?
Kimse bilmiyor.*

*Şu dünya güzelim dünya
Tıkır tıkır işliyor,
İnsanlar insanlar insanlar
Neden böyle çekişir durur?
Aklım ermiyor.*

*Cebeci köprüsünün korkulukları
Kara boyalı.
Daha böyle köprülerden geçersin çok
Cahit Külebi!*

Turgut Uyar da Ankara'dan gelip geçmiş, geride birbirinden güzel dizeler, şiirler bırakmış bir şairimizdir. Şu dizeler şairin "Ankara özlemi"ni olanca yalınlığıyla yansıtmaktadır:

*"Ankara'dan gelir geçer trenim,
Bir gün olur elbet ben de binerim.
Varır toprağına yüzüm sürerim."*

Ahmet Arif'in elden ele dolaşan biricik şiir kitabı Hasretinden Prangalar Eskittim kim bilir kaç şiir okurunu etkilemiş, kaç şaire ilham kaynağı olmuştur. O kitapta her biri coşkun akan ırmaklara benzeyen şiirlerden birisi de "Karanfil Sokağı"dır. Özlem ve coşku dolu bu şiir şu dizelerle biter:

*“Karanfil sokağında bir camlı bahçe
Camlı bahçe içre bir çini saksı
Bir dal süzülür mavide
Al-al bir yangın şarkısı,
Bakmayın saksıda boy verdiğine
Kökü Altındağı ’nda İncesu ’dadır.*

Ankara üzerine yazılmış ve Türk edebiyatında iz bırakmış daha pek çok şiir anılabilir burada kuşkusuz. Meraklıları elbet bu şiirlere ulaşip kaynağından okuyacaktır. Benimkisi küçük bir anmalık sadece...

Şairler Yokuşu: Yolları Ankara’da Kesişen Şairler

Türk edebiyatının gelmiş geçmiş pek çok şairinin yolu bir şekilde Ankara’da kesişmiştir. Bu yönüyle Ankara, şairler için bir “şairler yokuşu”dur. Kimi şairler bir dönem Ankara’da bir arada bulunmuş, yolları Ankara’da kesişmiş, Ankara üzerine yazdıkları şiirleri dönemin ünlü pastanelerinde, meyhanelerinde birbirlerine okumuşlardır. Kimi şairler, kendilerinden önceki şairlerin şiirlerine kendi seslerini, nefeslerini eklemiştir.

1995 yılında Edebiyatçılar Derneği, Fransız kültür Merkezi ile ortaklaşa olarak bir şiir okuma şöleni düzenlemiştir. O etkinlikte adı Ankara ile anılan 20 şairden 20 şiir okunmuş. Bu şairler; Cahit Külebi, Ceyhan Atuf Kansu, Mehmet Aydın, Mehmet Arif, Ali Yüce, Osman Bolulu, Tahsin Saraç, Gülten Akın, Ali Püsküllüoğlu, Metin Altınok, Hüseyin Atabaş, Ahmet Telli, Zerrin Taşpınar, Behçet Aysan, Özgen Seçkin, Abdulkadir Budak, Şükrü Erbaş, Ali Cengizkan, Salih Bolat ve Ahmet Erhan...

Bu listeye hem eskilerden hem yenilerden elbette daha pek çok değerli şair eklenebilir. Daha başka 20 şairden 20 şiir okumaları yapılabilir, yapılmalıdır. Ankara’nın şairi boldur, şiiri ve ezgisi ahenklidir.

Ankara Çiğdemi

Ankara çiğdemini o güzelim eşsiz öyküsü anlatılmazsa bu yazı eksik kalır. Ankara çiğdemini öyküsünü ben Hikmet Birand’ın *Anadolu Manzaraları*’nda (1957) okudum. Cumhuriyet’in yetiştirdiği değerli bilim adamı botanikçi Prof. Hikmet Birand, doğa sevgisini, doğayı koruma bilincini 1950’li yıllarda, daha bu konular dünyada yeni yeni tartışılıyorken, “doğayla sohbet edercesine” içtenlikli bir dille gazete yazılarında kamuoyuyla paylaşmış. Birand’ın bu edebi denemeleri ilk kez 1957’de yayımlanmış. Zaman içerisinde baskısı tükenen, aranıp bulunamayan Anadolu Manzaraları, 1999 yılında TÜBİTAK tarafından yeniden yayımlanmaya başlandı. Doğa aşkıyla Anadolu’yu neredeyse karış karış gezen Birand’ın bizlere tanıttığı Ankara çiğdemi kendi diliyle, doğadaki düğün hazırlığını bakın nasıl anlatıyor: “benim dünya yüzündeki ömrüm pek kısadır. Şu birkaç gün içinde bütün hacetlerimi görmek, elimi kıvrak tutmak zorundayım. Önümde çetin bir yaz var; kurak ve sıcak. Onu ve bütün kışı hep toprak altında geçiririm. Şimdi bir yandan gelecek yıl sürececek, gelişecek olan cücüğümü yaratmakla, bir yandan da şu hoşlandığımız çiçeklerimin içinde sessiz, tantanasız geçecek olan düğüne hazırlanmakla meşgulüm.” Hikmet Birand, heyecanla ve merakla sorar: “Düğün mü dedin?” Etlik’te, Keçiören’de, Hüseyingazi’de, Teke Dağı’nda, Çal Dağı’nda, Çankaya yamaçlarında her yıl rengârenk bir şölen coşkusuyla yinelenen doğadaki bu eşsiz düğünün öyküsünü okumak artık size kalmış...